

<https://doi.org/10.17048/AM.2023.328>

<https://videorium.hu/hu/recordings/51284>

Lengyelne dr. Molnár Tünde: Az innovatív curriculumfejlesztés és a hazai könyvtárak digitális transzformációjának hatásmechanizmusa

Lengyelne dr. Molnár Tünde

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Digitális Technológia Intézet,
lengyelne.tunde@uni-eszterhazy.hu

Absztrakt: Az Eszterházy Károly Főiskolán 1994-ben indult el az első könyvtáros képzés, előre vetítve a könyvtáros szakma erős informatizálódását, ami 2001-ben a teljes képzés név- és tartalmi átalakulásával formalizálódott, és informatikus könyvtáros képzéssé alakulva elindította a hazai képző helyek eltérő profiljának kialakítását. Az egeri intézmény egyedül — sokszor szakmai vitákat kiváltó — elveit 25 év távlatából már igazoltnak tekinthetjük. Országosan — a mai napig — csak Egerben került akkreditálásra „az egyénre szabott tanulástámogatási rendszerükkel, valamint a tanuláshoz való hozzáférést biztosító” (Kis-Tóth et al., 2006.) elektronikus tananyagokkal támogatott távoktatási képzés. A 2002-ben induló oktatási forma úttörő jellege mára a közgyűjtemények tevékenységének részévé vált, és több hazai könyvtár, valamint múzeum is kínál távoktatásban zajló továbbképzéseket, összhangban a legfrissebb nemzetközi könyvtáros trendekkel, ahol az online oktatásba történő bekapcsolódás dedikált feladat. (IFLA, 2020-24). Az egeri könyvtárosképzésen az első évektől kezdve érződött a médiakonvergencia hatása, melynek során „a kultúra, a média és az oktatás egyfajta összeolvadása” (Forgó, 2009) valósul meg, és a végzett hallgatók, az erős könyvtártudományi alapokon túl, „a tartalomkezelés teljes folyamatát (tartalom-előállítás, tartalomszervezés és szerkesztés, tartalomterjesztés, archiválás) a legmodernebb eszközök használatára építve” (Kis-Tóth, 2006) sajátíthatták el. Napjainkra a könyvtárak feladatköre, funkciója jelentősen átalakult. Az egeri képzésben prognosztizált tevékenységek mára természetessé váltak. Megjelentek a digitális laborok, sőt egyre több könyvtár kezd el technológiai központként működni, az egyéb feladatainak ellátása mellett. Vajon megvalósul az a tíz éve még eretneknek számító gondolat is, mely a könyv szó elhagyását vetette fel, és információhoz való hozzáférés szélesebb értelmezésére fókuszálna? A tanulmány elemzi a könyvtárak jelenének és jövőjének izgalmas kihívásait és az informatikus könyvtáros képzés hozzájárulását a folyamatokhoz.

Kulcsszavak: Informatikus könyvtáros képzés, a könyvtárak jövője

THE IMPACT OF INNOVATIVE CURRICULUM DEVELOPMENT AND THE DIGITAL TRANSFORMATION OF DOMESTIC LIBRARIES

Abstract: The first librarian training was launched at the Eszterházy Károly College in 1994, anticipating the strong informatization of the librarian profession, which was formalized in 2001 with the transformation of the entire training in terms of name and content, and, transformed into the training of IT librarians, started the different profiling of the domestic training places. The unique principles of the Eger institution, which have often given rise to professional controversy, can now be seen as vindicated 25 years on. Nationally, only Eger has been accredited to date for 'distance learning training supported by electronic learning materials with an individualised learning support system and access to learning' (Kis-Tóth et al., 2006). The pioneering nature of this form of education, which started in 2002, has now become part of the activities of public libraries, and several national libraries and museums offer distance learning training, in line with the latest international trends in librarianship, where online learning is a dedicated activity (IFLA, 2020-24). From the very first years, the Eger librarianship training has been influenced by media convergence, whereby "a kind of fusion of culture, media and education" (Forgó, 2009) is taking place, and graduates have acquired, in addition to a strong library science foundation, "the whole process of content management (content production, content organisation and editing, content distribution, archiving) based on the use of state-of-the-art tools" (Kis-Tóth, 2016). Today, the role and function of libraries has changed significantly. The activities foreseen in the training in Eger have become a matter of course. Digital labs have appeared, and more and more libraries are becoming technology centres in addition to their other functions. Is the idea, still heretical ten years ago, of abandoning the word 'book' and focusing on a broader understanding of access

to information, being realised? The paper analyses the exciting challenges of the present and future of libraries and the contribution of information librarian training to these developments.

Keywords: Training of Library and Information Science, The future of libraries

1. Bevezetés

Magyarországon az első könyvtáros képzés 1949-ben indult el az akkor még Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen, ami a következő évben vette fel az Eötvös Loránd Tudományegyetem nevet (Fülep, 2019). Az Eszterházy Károly Főiskola 1994-ben indította el első könyvtáros képzését, könyvtáros szak megnevezéssel. 2001-ben, az országos változásoknak megfelelően, a szak neve informatikus könyvtárosra változott. A megnevezésben bekövetkező változás sok ellenállást váltott ki a szakma részéről.

Tíz évvel a névváltozás után, 2011-ben készítettem egy nemzetközi helyzetképet a szak elnevezéséről, és összevettem a szaknév hazai gyakorlatával. Az országban 2011-ig a képző helyek között óriási viták voltak, mennyire informatikus, mennyire könyvtáros a képzés, egyáltalán van-e köze az informatikához. Ennek oka abban is fellelhető, hogy a hazai elnevezés eléggé eltért a nemzetközi gyakorlattól, következésképpen több intézmény is folyamatosan dolgozott a megnevezés megváltoztatásán, közelítve a nemzetközi szinten alkalmazott formához. Jelen tanulmányban, újabb bő 10 év elteltével, ismételten szeretnék egy helyzetképet készíteni a könyvtáros szakmára felkészítő szak elnevezésekről, végzettség megnevezésekről, a hazai, az európai és a világ Európán túli részén alkalmazott megoldásokat is vizsgálva.

2. A név eredete

Horváth (1999) szerint a könyvtár- és információtudomány „hívjuk könyvtártudománynak, dokumentációnak, tájékoztatástudománynak, szakirodalmi tájékoztatásnak, szakirodalmi informatikának, esetleg még másnak is”, amit véleménye szerint leginkább az határozott meg, hogy a különböző történelmi korszakokban az ismeretek tárgyi hordozóinak gyűjteményei, a könyvtárak maguk is eltérőek voltak (Horváth, 1999). Ez némileg magyarázhatná az informatika szó megjelenését a szak megnevezésében, különösképpen, ha figyelembe vesszük a magyar informatikus szó eredetét, ami „az információtudomány specializációjaként létrejött automatizált információfeldolgozás francia megfogalmazása az informatique” (Vajda, 1997) fordításából jött létre, és eredendően a tudományos tájékoztatás elméletének kifejezése volt, majd a megváltozott szóhasználat eredményeként vált hazánkban a számítástechnika szakmáját művelő személy megnevezésévé. Mint látható már ebben az időszakban is foglalkoztatta a könyvtártudomány hazai nagy alakjait a megfelelő megnevezés keresése. Abban egyetértés van, hogy az angol information science kifejezést magyarul információtudománynak nevezzük, mégsem honosodott meg ez a kifejezés a szak elnevezésére. „Az információtudomány nem azonos az információelmélettel, information theory, amely a matematikai tudományok egyik ága. Nem azonos az informatikával, informatics, l'informatique, amely viszont általános számítógép-tudományt jelent. Ezért nem az alkalmazott szakinformatikák egyike, csupán érintkezik és számos tekintetben átfedésbe kerül ezekkel a tudományokkal... Az információtudomány ebben a felfogásban mind a könyvtártudományt, mind az ún. dokumentációt magába foglalja; ezek utódának, mai változatának tekinthető.” (Horváth, 1999) Mindezek ellenére a könyvtár szót nem tudta elengedni a magyar szakma. A 2001-es törvény informatikus könyvtárosnak nevezte meg a szakot, a köznyelvben azonban csak lassan tisztult le a kifejezés és a könyvtár-informatikus, az informatikus könyvtáros, a könyvtáros szak megnevezések paralel használatban voltak. Mivel nem csak hazánkban jelentett problémát a szaknév kérdése, az Információtudomány Európai Tanácsa 2004-ben végzett egy felmérést és megállapította, hogy míg Amerikában egységesnek tekinthető az elnevezés rendszere, addig Európában teljesen eltérő a nemzeti terminológia, nem tudták megvalósítani a nemzeti nyelvre fordításokat (Lengyelne Molnár, 2011). Hazánkban a név a mai napig nem változott. Az informatikus könyvtáros megnevezést használjuk az olyan szakemberre utalva, akinek az informatikus és a könyvtáros szakma területén is jártasnak kell lennie, vagy gyakorlati oldalról megközelítve, alkalmazza az informatika eredményeit a könyvtáros tevékenységek elvégzése során.

3. Képzés rendszere

A különböző országok eltérő rendszert és megnevezéseket használnak a képzésekre. Nézzünk meg néhány országot!

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKA KAR • DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA INTÉZET
AGRIA MÉDIA KONFERENCIA 2023

Észak Amerikában bachelor szinten a könyvtártudományra felkészítő képzések neve széles spektrumot ölel fel:

- Library and Information Science,
- Management Information Systems (MIS),
- Education - Library Science,
- Liberal Studies,
- Library Informatics,
- Librarianship.

Mesterképzések esetén az American Library Association (ALA) -nél öt elnevezéssel lehet akkreditáltatni képzéseket, amelyeket az egyetemek valósítanak meg. Néhány államban meg is kötik, hogy csak az dolgozhat a köz-könyvtárakban vagy iskolai könyvtárakban, aki ALA akkreditált végzettséggel rendelkezik (Guidelines for Choosing a Master's Program in Library and Information Studies, June 10, 2008). Így az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Puerto Rico egységes képzési rendszert használ mesterszinten, az alábbi képzés kínálattal:

1. Master of Library Science (MLS),
2. Master of Librarianship,
3. Master of Arts,
4. Master of Library and Information Studies (MLIS),
5. Master of Science (Guidelines for Choosing a Master's Program in Library and Information Studies, June 10, 2008).

2008-ig a fenti első két képzésen kívül Master of Arts in Library Science, Master of Information Resource Management képzéseket akkreditálhattak az egyetemek az ALA szervezeténél (Standards for Accreditation of Master's Programs in Library & Information Studies January 2008), majd 2008 júniusától reformálták meg könyvtár- és információtudomány területén elfogadható akkreditált mesterképzések elnevezéseit.

Természetesen az akkreditáción kívül is kínálnak az egyetemek master képzéseket:

- Library and Information Studies
- M.S. in School Librarianship
- Management Information Systems
- Library Media
- School Library Studies

Ázsiában szinte egységes az elnevezés rendszere. Bachelor szinten Management Information Systems hallgatókat képeznek (bár Kínában és Japánban nincs Könyvtártudományi bachelor képzés), míg mesterszinten a Library and Information Science elnevezést használják. Ezen felül Malaysiában Library Science, Iránban Knowledge and Information Science, Törökországban és Cipruson Management Information Systems mesterképzések is elérhetők.

Európában jóval változatosabb képet láthatunk. Míg bachelor szinten a Management Information Systems (MIS) képzés a legelterjedtebb, itt is találunk országokat, ahol nincs könyvtártudományi bachelor szintű képzés (pl. Hollandia, Belgium), csak mesterszakon képeznek szakembereket. Európában a mesterképzések kínálata széles elnevezési spektrumon mozog, látható, hogy az Információtudomány Európai Tanácsa 2004-es megállapításai 2024-re sem rendeződtek, hiszen az alábbi kínálatot láthatjuk:

- Archives and Records Management
- Digital Information and Media Management
- Information Management
- Information and Library Studies
- Information Science
- Knowledge and Information Management
- Librarianship
- Library and Archive Studies
- Library and Information Management
- Library and Information Services Management
- Management Information Systems

4. Hazai helyzetkép

Míg 2001-től az angol Computer Library megnevezés került a hazánkban informatikus könyvtárosként végzetek diplomájába, addig 2011-ben az angol megnevezés Librarian and Information Science-re változott. 2015-től a képzési és kimeneti követelmények többször is változáson estek át, ami lehetőséget adott a megnevezés aktualizálására és jogszabályi szintre emelésére is, így 2017-től a Library and Information Science megnevezést használják a diplomákba egységesen BA és MA szinten is.

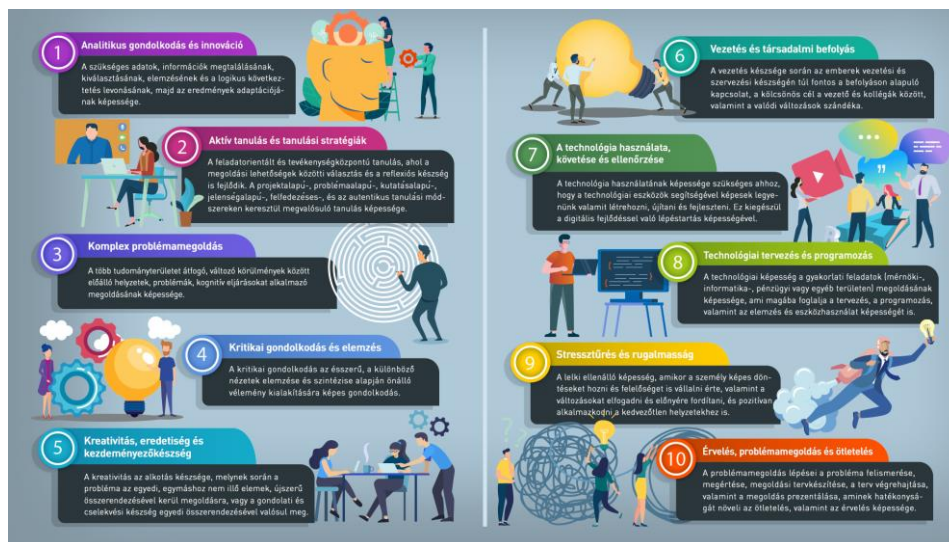
Hazánkban zajló változások a képzőhelyek számát is jelentősen átalakították. Míg 2011-ben 11 felsőoktatási intézmény kínált informatikus könyvtáros képzést (Bajai Főiskola, EKF, ELTE, DE, Kaposvári Egyetem, Kőlcsey FRTF, Nyíregyházi Főiskola, NYME-Szombathely, Pécsi Tudományegyetem, Szent István Egyetem, Szegedi Tudományegyetem), addig 2023-ban csupán 5 (DE, EKKE, ELTE, PTE, SZTE).

5. Online képzés

Amerikában a képzőhelyek több mint 50%-a kínál online képzést, a világban az oktatási intézmények 1/3-a, de Európában ez csupán 18%. (forrás: <https://www.mastersportal.com>) Magyarországon csak az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen érhető el az informatikus könyvtáros képzés távoktatási formában, azonban itt már 2002 óta.

6. Társadalmi elvárások változása

Mindeközben jelentős változások következtek be a társadalmi elvárások terén is, ami a kiberfizikai társadalom létrejöttéhez vezetett. „A kiberfizikai megközelítések „okos”-városokhoz, gyártási, közlekedési, logisztikai, energetikai rendszerekhez vezethetnek, és hozzájárulhatnak egy újabb életminőség megteremtéséhez. Ez utóbbi vonatkozásban már kiberfizikai társadalomról (Cyber-Physical Society) is beszélhetünk, ami már nemcsak a fizikai és kibernetikai tereket, hanem az emberi, társadalmi, kulturális szférákat is magában foglalja.”(Monostori, 2016) A 4. ipari forradalom hatására átalakul a munkakörnyezet, ami jelentős hatással van a munkaerőpiac által elvárt kompetenciákra is. 2025-ben egy munkavállalótól az alábbi kompetenciákat várják el (Lengyelne, 2022).

1. ábra 2025-ben elvárt képességek (Lengyelne, 2022)

A megjelenő – és folyamatosan változó – kompetenciákra a lakosság nincs felkészítve. Az oktatási rendszerek igyekeznek curriculumjaik frissítésére (Racsco & Kis-Tóth, 2019), (Antal & Stókáné, 2015), de a társadalom – oktatási intézménybe már nem járó – tagjainak a felkészítése hiányterület (Kvaszingerné, 2020), amire a könyvtárak megoldást kínálhatnak. A nemzetközi könyvtári stratégiák egyik fő irányaként is megjelent, és a 2013-tól 2016-ig tartó stratégiák hangsúlyos részét képezték az új technológiák, a 3D nyomtatók és más IKT-eszközök könyvtári környezetben való alkalmazása.

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKA KAR • DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA INTÉZET
AGRIA MÉDIA KONFERENCIA 2023

A stratégiák hatására el is indult a folyamat, és egyre több könyvtár működtet digitális laborokat, makerspace központokat. Magyarországon a megyei könyvtárakban láthatjuk a legaktívabb fejlődést, amelyek között az egri Bródy Sándor Megyei Könyvtár és a békéscsabai Békés Megyei Könyvtár tevékenysége kiemelkedő. A hazai könyvtárak szolgáltatásaiban az alábbi elemek jelentek meg:

- 3D nyomtató,
- lézervágó/gravírozó,
- CNC famaró,
- CNC hímzőgép, varrógép,
- Micro:bit és Arduino mikroelektronikai fejlesztő csomagok,
- viselhető elektronikai modulok,
- Mediball,
- bio-feedback szenzorok.

A legújabb nemzetközi stratégiákban azonban egy változás figyelhető meg. A 2013-ban meghatározó új technológiai eszközök központi szerepe megszűnt, mint ahogy az adatvédelem és globális információs stratégia hangsúlyozása is lecsökkent. Helyette a kormányzati működés hatására, valamint az érdekképviselőkre került át a figyelem, jelentős változást hozva a könyvtárak vízióiban.

Módszertani megújulás

Felmerül a kérdés, milyen hatással vannak a társadalmi elvárások, valamint a nemzetközi könyvtári stratégiák iránymutatásai a hazai könyvtáros képzésre. Megvizsgáltam a jelenlegi öt képzőhely specializációit, valamint áttekintettem a kurzusaik leírását, mely tárgyakban jelenik meg az új elvárásokra való reagálás, az innováció.

A Szegedi Tudományegyetem két specializációt kínál hallgatóinak:

- Tartalomszolgáltató specializáció, amely „alkalmazott informatikával – digitalizálással, webfejlesztéssel, számítógépes hálózatokkal, adatbázisokkal – foglalkozik”
- Iskolai és gyermekkönyvtáros specializáció

A Debreceni Egyetem képzésében az alábbi innovatív kurzusokat emelhetjük ki:

- Virtuális valóság rendszerek alkalmazásai
- Digitális gyűjtemények kezelése
- Információépítéset
- Digitális trendek

A Pécsi Tudományegyetem a média- és információs műveltség specializációt kínálja hallgatóinak.

Innovatív kurzusai:

- Digitális könyvtár
- Média, digitalizálás és kultúra-közvetítés. A 2.0 paradigma

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem informatikus könyvtáros képzése két specializációt kínál: könyvtörténeti, illetve információ- és tudásmenedzsment specializációkat.

Innovatív kurzusaik:

- Fenntarthatóság és könyvtár
- Digitális gyűjtemények fejlesztése
- Hálózati kommunikáció
- Projektmenedzsment

Az egri könyvtáros képzés sajátosságai

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem informatikus könyvtáros képzése két specializációt kínál: E-könyvkészítő, illetve Web- publikátor

Innovatív kurzusai:

- Makerspace
- Fejlesztő e-biblioterápia
- Mobilrobotok az oktatásban
- LEGO eszközökkel támogatott digitális történetmesélés

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKA KAR • DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA INTÉZET
AGRIA MÉDIA KONFERENCIA 2023

- Digitális ökoszisztémák

Az egri képzés curriculumját igyekszünk folyamatosan a társadalmi elvárásokhoz igazítani, és törekszünk arra, hogy érezhető legyen a hazai könyvtárak digitális transzformációjának hatásmechanizmusa a képzésünkön!

7. Zárszó

Bár a szak magyar megnevezésében az információ továbbra sem tudta felülírni a könyvtár kifejezést, de a képzésekben már érezhető a változás jele. Zárszóként Horváth Tibor szavaival zárnam kutatásomat:

„Kevésbé fontos, hogy mit minek nevezünk, ha a szóhasználat következetes: a jelentés a fontos, nem a megnevezés.”(Horváth, 1999)

Irodalomjegyzék

Antal, P., Stókáné, P. M. (2015). Mobil eszközök alkalmazása iskolai környezetben. Sárospataki Pedagógiai Füzetek, különszám, 19.

Forgó, S. (2009). Az új média, technológiák és tanulás. In: Ollé, J. (szerk.) I. Oktatás-Informatikai Konferencia. Tanulmánykötet. - Budapest: ELTE Eötvös Kiadó (2009) 272 p.103-111.

Fülep, Á. (2019). A magyarországi könyvtárosképzés kibontakozása Kovács Máté (1906-1972) munkásságának tükrében. *ACTA Universitatis: Sectio Paedagogica*, 62, 10.

Guidelines for Choosing a Master's Program in Library and Information Studies. (June 10, 2008, June 10, 2008). American Library Association. <https://www.ala.org/educationcareers/accreditedprograms/guidelines-choosing-masters-program-library-and-information-studies>

Horváth, T. (1999). A könyvtártudomány és információtudomány alapjai. In T. Horváth, I. Papp (Eds.), *Könyvtárosok kézikönyve I.* Osiris.

Kis-Tóth, L. Forgó, S. Hauser, Z. (2006). A távoktatás története és trendjei az Eszterházy Károly Főiskolán. In: Tompa, K., Nádas, A. (szerk.) *Agria Media 2006 : A digitális tanítási-tanulási környezet új tanári kompetenciákat és növekvő tanulási teljesítményt feltételez = digital teaching and learning environments require new teaching competences and increasing academic achievement.* Eger: EKF Líceum Kiadó (2007)

Kvaszinger, P. Cs. (2020). A DIGCOMP 1.0 és a DIGCOMP 2.0. In Lengyel, M. T. (Ed.), *A kultúraváltás hatása az egyéni kompetenciákra: a digitális kompetencia modelljei (59-74).* Líceum Kiadó.

Lengyel, M. T. (2011). Az informatikus könyvtáros szak(ma) névproblémája. In L. Cser, M. Herdon (Eds.), *Informatika a felsőoktatásban 2011 konferencia (254-261).* Debreceni Egyetem Informatikai Kar.

Monostori, L. (2016). A számítógépes szerszámgepvezérlésektől a kiberfizikai

termelési rendszerekig. Retrieved 2019.04.02. from <https://mta.hu/vi-osztaly/a-szamitogepes-szerszamgepvezerlesektol-a-kiber-fizikai-termelesi-rendszerekig-monostori-laszlo-rendes-tag-szekfoglalo-eloadasa-107244>

Racsó, R., Kis-Tóth, L. (2019). A technológia szerepe a 21. századi tanár kompetenciájának fejlesztésében. *Katolikus Pedagógia: Katolikus Pedagógiai Tanszéki Folyóirat / Nemzetközi Neveléstudományi Szakfolyóirat* 8(1-2), 17.

Standards for Accreditation of Master's Programs in Library & Information Studies (January 2008). Office for Accreditation American Library Association.

Vajda, E. (1997). Könyvtár-informatika - avagy egy félrevezető terminus születése, tündöklése és bírálata. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 14, 7.